

Palmyra NAVICKAITĖ

LIUDIJIMAI IŠ ATŠIAURIOS ŠALIES

TESTIMONIES FROM A SEVERE COUNTRY

Palmira NAVICKAITĖ-MATULIONIENĖ (1932–2017) was the daughter of an army officer in independent Lithuania. In 1949, she was deported together with her family to the Altay region in Russia, where she was made to do forced labour in the forests. She returned to Lithuania in 1958, graduated from the Faculty of Economics at Vilnius University, and maintained close relations with her school friends. Navickaitė gave her friends some of her poems and pages from her diary about life in that strange and severe country. After her death, these touching testimonies of the hardship, and her lucid soul, passed from one friend to another, and finally reached Krantai magazine.

Palmyra Navickaitė – balta suknele pirmoje eilėje
Vilniaus antrojoje mergaičių gimnazijoje. 1947.
Irenos Geniušienės archyvas

IŠ RANKŲ Į RANKAS...

Nepriklausomos Lietuvos karininko šeima, jau auginanti sūnų Mindaugą, 1932 metais Panevėžyje susilaukė dukrelės Palmyros. Brolio ir sesers vaikystė prabėgo Širvintose, o pas-kui jau Ukmergėje jie stojo į gimnaziją.

Vilniaus antrojoje mergaičių gimnazijoje (vėliau pava-dintoje Salomėjos Nėries vidurine mokykla) Palmyra moky-tis pradėjo 1944–1945 mokslo metais. 1949-aisiais siaubin-goji „Vesna“ mūsų klasės draugę, jos brolių ir mamą nubloškė toli toli, į Altajaus kraštą. Ten dirbdama sekinančius miškų ūkio darbus Palmyra lankė ir vidurinę mokyklą. Laikui bė-gant ji sukūrė šeimą su tremtiniu Romu Matulioniu, jiems gimė sūnelis. 1958 metais visi grįžo į Lietuvą, Palmyra tęsė mokslą, gavo brandos atestatą. Vėliau, Vilniaus universitete baigusi Ekonomikos fakultetą, pagal įgytą specialybę dirbo sostinės statybos, pramonės įmonėse. Gana anksti tapo našle, bet liko mylinti ir mylima rūpestingų vaikų mama, gražaus būrelio anūkų senele.

Priverstinio išsiskyrimo dešimtmetis nenutraukė Palmyros ir bendramokslų draugiško ryšio, užsimezgsio ypač svarbiu asmenybės formavimosi laikotarpiu – kai paauglystė virsta jaunyste. Šis laikotarpis mums sutapo su pokario metais, tvyrant nerimo, baimės, nežinios atmosferai. Be to, mus vienijo „senas auklėjimas“, skiepytas ir tėvų namuose, ir nepriklausomos Lietuvos pradinėse mokyklose, kuriose dar buvome spėjusios pasimokyti.

Nuo tada, kai vėl apsigyveno Vilniuje, Palmyra nepra-leido nė vieno mūsų tradicinio kasmetinio klasės draugių susitikimo. Smagus klegesys aprimdavo, nuščiuvusios klau-sydavomės, kai mūsų priprašyta Palmyra tyliai ir trumpai, nenorėdama ilgai būti dėmesio centre, papasakodavo, ką jai teko patirti tremtyje.

Bet 2017-ųjų birželį mūsų klasės 66-ajame susitikime Palmyros nebebuvo...

Pas vieną klasės draugę liko pluoštelis languotų lapelių su Palmyros sukurtais ir užrašytais eilėraščiais, kitai drau-gei ji buvo davusi paskaityti, ką į seną mokyklinį sąsiuvinį rašė apie savo gyvenimą svetimame, atšiauriame krašte. Šie jaudinantys juodų vargų ir šviesios sielos liudijimai pradėjo keliauti iš rankų į rankas – taip pasiekė ir „Krantus“.

Viena iš Palmyros klasės draugių
Irena ŽEMAITYTĖ-GENIUŠIENĖ

Vilnius, 2018 vasara

BET KODĖL?

Kodėl bolševikai nekontroliavo karininkų? Savus šaudė, gaudė, kišo į lagerius. Vėliau tremtin.

Gyveno mūsų Anastasine penki caro kariuomenės karininkai: Popovas, Čertkovas, Vasiljevas ir kiti du. Čertkovas ir visi keturi dirbo miškovėžės mašinos vairuotojais. Tuomet aš jiems šviečiau, tiksliau – miško krovikams.

Žinau, kodėl! Nes Stalinas sirgo paranoja. Ne karininkai, o Berija jį nutručino.

Pridėdavau smaliokų į katilą, užkurdavau, ugnis buvo aukšta ir šviesi, tik *biskį* judanti. Visą naktį praleisdavau miške. Taip kas antra naktis. Geras darbas, tik neduok, Dieve, vėjo. Tos lazdos, aukštokos, kur kabėjo mano *kodyla* (smilkyklė), neatlaikydavau. Padėdavo ar vairuotojas, ar kitas vyras. Mūsų barakas buvo atitvertas lentom. Už tų lentų buvo mažutis labai kambarėlis. Jame gyveno S.K. Popovas. Išsilavinęs, mandagus ir grodavo vakarais mandolina. Pas mus gi barake kartu gyveno *mordovanka* su maža dukrele (septynerių metų). Pats velnias ją atnešė, buvo visada piktas. Degutu apvedžiodavo savo pataliuką, kur miegojo. Visi miegojom ant grindų. Atseit blakės nelįs. O tos ne durnės, užlipa ant lubų ir krinta tiesiai ant žmogaus. Nakčia. Kai p. Popovas vakarais grodavo mandolina, labai gražiai, ji sakydavo: *разобью его эту брэнчалку* (sudaužysiu tą jo bronzgalą). Mamytei buvo 43-eji. Jai nepatogu užėiti ir perspėti Popovą, kad arba organizuotų kokį nors užraktą, ar pas draugus išneštų mandoliną. Pasiuntė mane. Man tik septyniolika. Užėjau. Tas ponas atsistojo. Pakvietė sėstis ant *čunkos*, vietoj taburetės. Kai perspėjau, jis ir pasakė: „Tau grosiu visą vakarą ir padainuosiu“. Vakarui atėjus jis dainuodavo gražiausius rusų romansus („Черно вишнёвая шаль“, „Как мимолётное виденье“ ir kt.). Buvo nuostabus sekmadienio vakaras. Mandoliną išsaugojom. Tik prieš Kalėdas visus penkis caro karininkus komendantai surinko ir išsivežė. Nežinia, kur...

O Čertkovas, kai sugesdavo mašina, lakiodavo su dideliu raktu, užduodavo į „velnio katilą“, kur smilko čiurkutės, ir šaukdavo: *что я офицер, недумай, что я шофер – было* (kad aš karininkas, tai nemanyk, jog kaip vairuotojas esu juodnugaris). Aš tuo metu jam šviesdavau su savo *kodyla*, nes naktį vargšas negalėdavo mašinos pataisyti.

Jų likimas nežinomas.

Tai buvo geri, jau pagyvenę ir išsilavinę vyrai. Va kokia *та матушка Россия* (motinėle Rusija).

* * *

Labai daug metų durų niekas nerakindavo. Užkišam, būdavo, su pagaliuku tokį geležinį brunktelį, ir visi išeinam. Taip palikdavo ir savo mažutį kambarėlį p. Popovas. Vagių nebuvo. Tik 1952 metais atvežė verbuotus, pamenu, net šešis. Arvilko juos vatinukais, davė vilokus ir dar po 200 rublių. Didelė parama! O jie pralošė *участко* (teritorijos; rus. *участок* – ruožas, sklypas, plotas) viršinininko galvą. Lietuvė tą viršinininką išgelbėjo. Galvažudžius grąžino Krasnojarskan.

Paslaptingas šuo

*Toks ilgas kelias:
pakalnės ir kalneliai,
kai kur pušaitės žalios,
giliam sniege sumigę
taip ramiai.*

*Toks vakaras tamsus.
Taigoje šaltis. Taip tylu.
Bet greitai Mėnuo patekės šviesus,
ir man nebus baisu.
Nes keleliu viena einu.*

*Ir patekėjo Mėnuo,
didžiulis, apvalus.
Taiga grožiu spindėjo –
aplinkui baltas sniegas,
toks gilus.*

*Keliukas neplatus.
Užkopus keturis kilometrus,
man ranką palietė šuva gražus –
Sibiro laika nemaža. Iš kur?*

*Buvau labiausiai aš dėkinga
Dangui –
mane lydėjo šuo slapčia.
Atidaviau jam duoną,
ir ėjome drauge.*

*O Mėnuo aiškiai švietė ir šypsojo
savo pilna delčia –
mat gal jisai bijojo,
kad nepaklystų taigoje mergaitė ir šuva.*

*Tyla.
Nei komendantų,
nei pūgos.*

*Dėkojau Ponui Dievui
už laiką ir Mėnulį
Sibiro kalnuos.*

Todėl visą gyvenimą myliu šunis. Sunkiam kely atsirado paslaptingas šuo, kuris mane lydėjo po sušikto tardymo Oriėšoje.

Куда ходила, кого проводила, с кем говорила на своей Родине? (Kur vaikščiojai, ką lydėjai, su kuo kalbėjaisi savo Tėvynėj?) – taip toli nuo Tėvynės aš jiems užkliuvau.

1950 metų žiema. 35 kilometrai nuo mūsų Anastasino, ant upės kranto, Oriėšna. Ten buvo komendantų irštva. Mane pašaukė prisistatyti 12 valandą dienos tardymui.

Nieko nepasakiau. Prisiminiau Tėčiuką. Dar mažai esant man sakydavo: „Tik nieko nebijok ir nieko niekam nesakyk“.

Iš Anastasino išėjau pusė šeštos vakaro, buvo visai tamsu. Mamytė palydėjo už kaimelio vartų. Peržegnojo. Ir nubėgau. Nebijojau. Taigoje vilkų nebuvo. Meškos miegojo. Ties Solbija mane aplenkė kažkoks raitas durnelis. Juk šalčio suvirš –30 °C. Galėjo kojeles nušalti. Einant nešalta. Atėjau laiku. Komendantas pakvietė atsisėsti. Kambarį šilta. Degė ant

ilgo stalo lempa. Pradžioje buvo draugiškas. Sakė: *небось устала* (turbūt pailsai). Bet gerumu netikėjau. Žadėjo išleisti į Krasnojarską, jei tiesą sakysiu. Nepasitikėjau. Maniau, vis tiek velnią mislija. Bet ir neturėjau ką pasakyti. Lietuvoje nieko blogo niekam nedariau. O kad su Elvyra išnešdavome <...> kareivėlio mums patikėtus kalinių laiškėlius – tai mūsų paslaptis. Neišduok paslapties! O tą mūsų paslaptį žinojo Lietuvoje mamytės sesers vyras. Va jis, šelmis, mane ir pardavė. Galvojo: išvežta toli, čekistai nesuras. O štai ir surado. Bet man tas pat. Tas durnelis, kuris mane raitas aprenkė, atnešė mano laiškus ir mažą eilėraščių pluoštelį. Kai aš išėjau, išaušus atėjo į baraką, padarė kratą ir pasiėmė draugių laiškus. Nustojau rašyti. Sekė itin stropiai.

Per tardymą klausinėjo, ką man draugės rašo. Pasakiau, kad jie jau žino, ir negražu svetimus laiškus skaityti. *Дочь белого офицера нас учит?! Замолчи!* (Baltojo karininko duktė mus moko?! Užsičiaupk!)

Kuo toliau, tuo durnesni buvo klausimai ir darėsi piktesnis. Pasidėjo prie laiškų krūvutės, kampe stalo, savo pistoletą. Nė kiek nenusigandau. Negalima bijoti. Vatinukės kišenėj surangiau spygą. Nes sūkavo, stalą kumščiu daužė. Na ir pasiusk iš piktumėlio! Vis klausinėjo, ar man čia bloga. Aišku, „gerai“. Gaudavau 200 gramų duonos. Mindaugėlis vis pakisdavo paėsti. Mamytė bulvių pamainydavo. Ir buvo gerai. O naktį blakės krimsdavo. Vasarą mašališkai. Gindavomės.

А кто тебе письма пишет? (O kas tau laiškus rašo?) – DRAUGĖS. Rašo, kad sugrįšiu. Ir aš tikiu.

Palmyra Navickaitė tremtyje. Krasnojarsko kraštas, Mansko rajonas, Narvos kaimas. 1956–1957. Šeimos archyvas

Labiausiai pasiuto už laišką iš Igarkos. Ten buvo nutremta pulk. Plentos dukra. Ji mane susirado Anastasine. Gavau tik du jos laiškus. Emilija norėjo pas mus atvažiuoti. Ji buvo areštuota ir įkišta į Rešiotus. Kagėbistai norėjo ten ir mane nukišti, bet aš vis tylėjau ir tylėjau. Žinojau, kad kvepia Rešiotais.

Pavargo. Prisirūkė. Prisibaladojo. Šeštą valandą vakaro mane išbruko lauk: *Подохнешь в своей тайге.* (Nudvėsi toje savo taigoje.) Atsakiau: *А тайга то ваша, не моя. И я не подохну!* (Taiga taigi jūsų, ne mano. Ir aš nenudvėsiu!)

Ir nubėgau, laiminga bėgte Oriėšnos gatvės viduriuku. Tamsa mane apgaubė lyg mama. Man atrodė – kaip gerai, kad tamsu. Galėtų būti dar tamsiau.

Užėjau į paskutinę gryčią. Pataikiau pas gerus ukrainiečius ir paprašiau atsigerti. Pasisakiau, iš kur einu. Jie davė ne tik *кипятка* (rus. *кипяток* – verdantis vanduo), bet ir lėkstelę kopūstų sriubos, ir daug duonos. Senis atnešė taurelę samagono ir prisakė, kad išgerčiau. Jis tarė: *знаю я этих крахоборов.* (Žinau aš tuos krachoborus.) O žmona sukiojosi aplinkui ir kalbėjo: *Детка, ночуй – тайга очень большая, а ты молодая.* (Vaikeli, nakvok – taiga didžiulė, o tu jauna.) Nesutikau. Padėkojau už tokį jų gerumą ir atsiveikinau. Širdis aprimo. Kelionei ukrainiečiai idėjo man storą riekę duonos, pusę žvakės ir degtukų. Prisakė einant pro *Золотой ключ* užsidedgti žvakutę. Sakiau, kad skubu, manęs laukia brolis ir Mamytė. Ukrainietė savaip peržegnojo mane, ir aš, pabučiavusi jai gerąją ranką, nubėgau į kalną.

Buvo dar tamsu ir šalta. Kopiau į kalną keturis kilometrus. Persižegnojau ir taip norėjau, kad nors prastas šunis su manim eitų. Keliukas neplatus. Sušilau. Jau pasiekiau viršų. Staiga mane visai šalia lenkia šuo. Graži laika. Kalno viršūnėje patekėjo šviesi pilnatis. Atsitūpiau, atrišau maišelį, šuo šalia, ir atidaviau jam duoną. Ir vis glosčiau, norėjau net pabučiuoti. Buvau susigraudinusi. Iš kur toks stebuklas? Ir šuo stebuklingas šuo – Sibiro laika.

Kelias leidosi pakalnėn. Vėl keturi kilometrai – ir Solbija. Šuo bėgo greičiau už mane. Mėnulio apšviestas atsitupia kelelyje ir palaukia. Ir vėl žemyn. Solbijos šunes užpuolė. Juk visi paleisti. Laika šalia atsilojo. Priėjom kaimelį ir į vakarus pasukę keliavome toliau. Iki Skotoprogono 17 kilometrų.

Priėjome ir *Золотой ключ*. Iš džiaugsmo, kad einu laimingai namo, užmiršau ir žvakutę užsidedgti. Mat toje vietoje tekėjo šaltinis iš didelių kalnų, kur radosi tarpekliis. Šaltinio vanduo ir žiemą neužšaldavo. Vis tekėjo ir tekėjo į šalia esantį Spirino upelį. O kodėl ukrainiečiai sakė, kad ten nerami vieta, nepasidomėjau. Gal tas tarpekliis.

Priėjom Skotoprogoną. Laika šalia. Atsilojo nuo visų šuniukų. Juk ji didesnė. Jaučiau nuovargį. Bet liko nebetoli – tik 10 kilometrų. Palikom miegantį Skotoprogoną, ir vėl pirmyn!

Liko paskutinis, antras kalnas – ir Anastasinas. Šalia keliuko „valiočnikas“ išsitiesęs sniege. Taip norėjosi nors atsistėti pavalius sniegą. Bet prisiminiau, kad ukrainietė prisakė niekur nesiilsėti, nes sušalsiu. Patryniau sniegu akis ir pradėjau leistis į paskutinę pakalnę. Svajojau, kai grįšim, barake patiesiu laikai savo vatinuką, kad minkštai ji pagulėtų. Kojelės pavargo. Apsidairiau – *šuniaus* nebėra. Kaip tyliai slapta atsirado, taip ir dingo. Šaukiau, akimis ieškojau, nebeatsirado. Sugrįžau antrą valandą nakties. Mamytė su Mindaugėliu,

kai susitikom, apsiverkė. Aš iš laimės šypsojaisi. Tik gaila, *šunies* nepavaišinau.

Kiek nedaug reikia, kad būtum laimingas. Tai Pono Dievo dovana.

Nors buvau negera – nebesimeldžiau vagone. Pastebėjau, kad Ponas Dievas mane saugo ir padeda.

ŽIAURUS TEISMAS

Šaltis vis spaudžia.

Taiga neramiai miega.

Didžiulė upė slenka po ledu.

Tik eketė tamsi, piktai nemiega.

Ji vandenį dalina

kibirais –

ir su geru,

ir su piktu

kėslu...

Tai nutiko Rytų Sibire (1955 metais). Buvau dar jauna. Draugavau su lietuviuku iš Vilniaus. 1948 metais važiamov viename ešelone (60 vagonų). Velnio kumelis tįso mus iš Tėvynės. Vis dūmino net 18 parų. Pastovėdavo tai Oršoj, vėliau – kokiuose užkampiuose ir vėl pirmyn į rytus. Nuo Kamarčagos tįso tai sunkvežimiais, tai traktoriais. Iki Anastasino – Sajanų tolybė. Tik 1948 06 18 pasiekėme Anastasiną.

Mano pažįstamas vaikinys buvo baigęs tik du Vilniaus politechnikumo kursus. Tuo metu dėstytojai buvo tikrai ir geri, ir stiprūs savo žiniomis. Romas buvo pastebėtas [dėl savo gabumų]. Na, bet vis tiek išgrūdo.

Anastasine greitai ruskeliai suprato jį mokantį taisyti mašinas. Iš miško darbų pasiėmė į mechanines dirbtuves. Ten taisė miškavežius.

Po Stalino nudvėsimo pasidarė lengviau gyventi. Gaudavom daugiau duonos. Ir 1954 metais jaunimas pradėjo judėti arčiau Krasnojarsko. Mes su broliu ir Mamyte persikėlėm į naująją Narvą (70 km nuo Anastasino ir 100 km iki Kamarčagos geležinkelio stoties). Pažanga. Romas, sužinojęs, kad išvažiuojam, irgi paskubėjo į Narvą. Čia jį mielai priėmė dirbti į ЦПМ (traktorių remonto dirbtuvę). Visi vėl dirbom kur kas.

1955 metų žiema. Žiemos Sajanuose vienodos. Smarkiai šąla. Daugybė sniego. Vasario mėnesiais ir dar kai kada siaučia pūgos, pusto.

Vėtra blaško vėtrą,

sidabrinį sniegą.

Ji tavon pirkutėn tyliai pasibels.

Pasibels kaip svečias, prieglobsčio neradęs,

ir kalnais aukštaisiais

klaikiai nuskardens...

Nespėji pamatyti, kaip nosies galiukas pabąla. Ar skruostas. Patrini sniegu. Parausta. Va ir linksma, nenušalai. Buvome jauni ir stiprūs.

1955 metais, prieš Kalėdas, Romą ЦПМ'o direktorius pasiuntė į rytus nuo Kamarčagos, neprivažiavus Dalnesibirsko, į kaimą, kur buvo tokia pat traktorių remonto taisykla.

Mes po truputį draugavom. Atėjo atsisveikinti.

Pradžioje 100 kilometrų Romas važiavo pasitaikiusiu sunkvežimiu. Nuo Kamarčagos dūmė traukinio į rytus.

Nurodytas kaimas buvo netoli traukinio stoties. Truputėlį paėjęs surado tą kaimą, kur turėjo padėti taisyti traktorius. Ten irgi taiga, ir vyko miško darbai. Šalia didelė upė. Susirado užvažiuojamąjį namą (*заязжка*). Gavo kur apsisototi. Šeimininkė rusė atvedė jį į kambarėlį, pasakė savo sąlygas. Vėliau prisėdo ant lovelės krašto ir liūdnei prabilo:

Голубчик, знай, у нас завтра утрышком пруди на площадь. (Žinai, mielasis, rytoj pas mus anksti ankstutėliai ateik į aikštę.) Paaiškino, kad šalia klubo yra aikštė su dideliu stulpu (dar turbūt nuo caro laikų).

Ši istorija to *sibirsko* gyvenimo baisi.

Kaimelyje gyveno Marusia su savo vyru ir dviem mažučiais vaikeliais. Vyras jos žuvo miške, darbuose. Marusia buvo graži. Juodi ilgi plaukai ir gražios akys ją labai dabino. Jau vasarą iš kažkur pas ją atvažiuodavo kavalierius. Rusai jį vadino *хахаль* (kleidūnu). Pasisukiodavo. Dingdavo. Ir vėl atsiradavo. Patiko Marija. Atsiradęs žiemą, pareikalavo, kad moteris išbūtų savo vaikelius, tada jis su ja gyvensias – išsi-vešias į Krasnojarską.

Vieną labai šaltą vakarą Marusia išmaudė savo vaikelius šiltame vandenėlyje, sušukavo mergytei plaukelius ir pridengusi abu nunešė prie tvartuko, kur laikė karvę. Už tvartuko durų, lauke, buvo pabarsčiusi šieno. Pakišo pagalviuką ir suguldė vaikelius miego. Lengvai apklojo. Pabuvo prie vaikelių, kol tie sumigo, ir grįžo į gryčią pas *chachalį*. Šaltis greitai užmigdė mažyčius amžinai.

Moterys žingeidžios. Viena iš kaimynių, anksčiau kėlusi, ėjo ir pastebėjo prie kūtės šviesų apklotą. O tengi vaikeliai. Skubiai sukėlė kaimą ant kojų. Marijai prisakė būti namie. *Chachalį* gaudė. Šakalas spėjo pabėgti, nes netoli geležinkelio stotis (į Vladivostoką).

Sekmadienio rytas. Romas, atėjęs į aikštę, matė, kaip tyliai, girgždindami sniegą, rinkosi kaimelio žmonės. Tikriausiai susirinko visi, susirūpinę ir tylūs.

Prasidėjo teismas. Keli vyrai atvedė Marusią aikštėn. Pririšo prie stulpo virvėmis. Stovėjo ji, nesipriešino, tyliai. Apsirengusi lengva suknyte, vienplaukė, rami.

Romas, pamatęs su kibirais skubančius vyrus, pribėgo prie ЦПМ'o viršininko ir paprašė, kad pasigailėtų moters. Ji jauna ir tokia graži. Šis atsakė: *Небось не подумал, как с такой совестью ей дальше жить?* (Ko gero, nepagalvojai, kaip su tokia sąžine ji toliau gyventų?)

Tai buvo bausis sibiriečių teismas, be advokatų, be teisėjų ir milicijos. Ten tokios prabangos nebuvo. Tvarkėsi patys.

Keli vyrai su kibirais bėgo į upę ir iš tamsios eketės nešė ledinį vandenį. Pylė Marijai ant galvos ir viso liekno kūnelio. Marija tylėjo. Tik kaimelio moterys žegnojosi ir aimanavo.

Pylė tol, kol sušalo. Paliko sušalusi moters statula. Taip ji stovėjo ir per naktį. Tikriausiai visi jos gailėjo. Mėnulis ir žvaigždės nakčia ją puošė melsvais spinduliais. Vėlią naktį Romas atėjęs sukalbėjo „Tėve mūsų“. Tik nedidelis šuniukas sukiojosi apie Mariją ir aikštę. Vienas piktas žmogus pražudė tris. O! Jeigu būtų jį pagavę!..

Kitą rytą kaimelis nedarbo. Visi susirinko kluban. Čia pašarvojo Mariją su vaikeliais. Atsirado ir Batiuška. Jis vis ėjo apie sušalusius ir be paliovos dūmino smilkykle. Ir vis giedojo giesmes. Romas pasakojo, kad visi verkė. Patys žiauriai baudė, patys graudžiai verkė.

Palaidojo visus tris pavakary kaimelio kapinėse ant upės kranto. Šaltis piktai spaudė.

Apie šį žiaurų žmonių teismą man papasakojo Romukas, sugrįžęs iš komandiruotės.

PAVOJINGA KELIONĖ

Tai buvo 1949 metai Anastasine. Pavasaris. Taiga puošėsi gėlėmis. Kovo mėnesį Spyryne nusipirkom karvę be ragų ir be uodegos. Be karvės sunku išgyventi. Todėl ir vedė Mindaugėlis mane parodyti, kur šienausim žolę. Va kodėl karvė be ragų, nes ant jos šeimininkai visur važiuodavo. Ragai nupjauti, kad ją būtų galima pakinkyti. Be uodegos – čia tai jau nusikaltimas. Buvo ėdri, surijo kaimyno kopūstus – ir neteko uodegos. Ji negali baidyti *maškaros* – uodų, kurie labai kanda, geria kraują. Rankomis, būdavo, braukiu per karvės kūną, rankos lieka kruvinos. Ypač prieš lietų. Spyryne piktas kaimynas nukirto karvei uodegą ir įmetė į šeimininkų kiemėlį. Mums su Mamyte taip pasakojo karvės šeimininkė. Mes ją vis tiek nusipirkome. Pradžioje, kai parsivedėm dvylika kilometrų, buvo piktą, gal ilgėjosi namų, vėliau mes jai kaktiuką glostėm ir ramiai sugyvenom. Ji pasidarė gera.

Vasarą mane visuomet išleisdavo vienam mėnesiui atostogų. Taip šienaudavom (reikėjo 40 kupetų).

Žiemos taigoje ilgos. Netoli *pokoso* (sukrauto šieno) gyveno meškinas. Su Mamyte niekam nesakėm. Šis ateidavo nakvot prie mūsų pirmosios kupetos. Rasdavom išgulėtą žolę. Bet jis buvo mandagus – jau saulei patekėjus dingdavo kalnuos. Mes jam palikdavom porą virtų bulvių su „marškiniukais“ (nenuluptų). Jis tikriausiai jas sukramsnodavo. Bulvių neberasdavom. Nepasakėme kaimelyje niekam, nes suomis tuoj būtų nušovęs. Lai gyvena ir dabina Sajanų taigą.

Meškis buvo labai *skūpus*. Šiauriniame kalne augo daug aviečių. Bijojau užlipus nusiskinti uogų. Tuoj iš kažkur „mielas“ balselis pasigirdavo. Mamytė pustykle pabelsdavo dalgį. Vėl ramu. Bijojau ir meškutis visokių garsų. Lai gyvena ilgai ir laimingai. Mudviem su Mamyte užteko ir pievų uogų. Jos buvo skanios ir su kauliukais.

Kalnuose vasarą baisiausia audros su žaibais. 1950 ir dar kai kuriais metais pasirodydavo nepaprasto grožio Šiaurės pašvaistė. Pradžioje pasidaro sniegas raudonas, o paskui šiaurinė dangaus pusė spindi.

Penki

Buvo gili, šalta žiema.

Penki mūs' – buvo brigada.

Beleidžiant pušį pasuko ji

Kita linkme ir krito.

Atrodė, tiesiai ant p. Gadlevskio.

Jį partrenkė tiktai šaka,

Vėju užklojo sniegas žmogų –

Ir nebėra.

Subėgę suklaupėm visi,

Nukapstėm sniegą – gyvas jis!

Truputį kraujas iš galvos varvėjo,

Senukas tyliai mums kalbėjo:

Пан Миндаугас, проше тебя больше так нешутить, я мог остаться без головы. (Pone Mindaugai, prašau tavęs, daugiau taip nejuokaukit, aš galėjau be galvos likti.)

Svarbiausia – dar gyvi.

Viltis lyg pasaka graži

Lydėjo mus sunkiais laikais,

O Dievas saugojo,

Kai ėjom nelengvais

Gyvenimo keliais.

O tam senukui buvo tik penkiasdešimt. Atėjau pas Mindaugą dirbti, pabėgau nuo Ripidžio. Jau mokėjau genėti šakas ir kurenti laužus. Vakarėjant žiemą, kada šaltis, laužo ugnis parausdavo. Žinojom, kad greit 17 valanda, laukėm visada vakaro ir laisvės. Čia bedirbant Mindaugėlis ir voveriuką netyčia, leisdamas pušį, pribloškė. Užsikišo užantin, ir pasibaigus darbui ėjom visi namo. Mindaugas žadėjo papuošti voveriuko kailiu man kepurę, kuri buvo numėgta kaip *punčeka*, negraži. Beeinant voveriukas atsigavo ir dantukais įsikibo krūtinėn. Mindaugas sukiojosi ir šaukė: „Gelbėkit, voveriukas cicką nukąs!“ Mes pagalvojom, kad jis šposina. Tik ponas Gadlevskis atsegė vatinuką ir suspaudęs voveriui snukį išgelbėjo Mindaugo „cicką“.

Voveriuką įdėjo į kepurę, ir Mindaugas parnešė namo. Visą žiemą gyveno žvėrelis pas mus. Priprato. Pavasarį išnešėm į taigą ir paleidom į laisvę. Kartą sugrįžo. Tuomet brolis išnešė jį toliau į taigą. Nebegrįžo. Tikriausiai susirado draugutę.

O ponas Gadlevskis, sužeistas šakos, po keturių dienų sugrįžo į mūsų brigadą ir vėl su Mindaugu ilgu pjūklų leido medžius.

Tuomet kaltas buvo vėjas, pasuko pušį kristi kita linkme. Jis bėgo rytine bryde, o reikėjo bėgti šiaurine.

Atėję rytais į darbą, išbraidydavom sniege takus – brydes dėl atsargumo, kad abu vyrai galėtų pabėgti nuo krintančio medžio, nors visada prapjaukdavo 90° *заруба* – įkirčio.

Buvom ir stiprūs, ir nepikti, vieni iš kitų pasijuokdavom.

Mindaugas vis ką nors sugalvodavo. Tik, iki nustipo Stalinas, buvom alkanučiai. Todėl garbinom Nikitą.

* * *

Mindaugėlio dėka iš Anastasino pabėgom į Narvą. Čia abudu dirbom lengviau ir iš ЦРМ'o gavom vieno kambario ir ilgos virtuvės namuką. Buvo labai linksma. Žiemą toje virtuvėje glaudėm ir paršą, ir septynias vištas po stalų. Mat tvartukas buvo labai šaltas. Tik gaidys buvo durnas. Anksti giedodavo. Mindaugas dirbo ЦРМ'e. Aš – kasininke kontoroje „Красноплавлес“. Čia prigyvenau visokių nuotykių.

Kalta, kad neturėjau baimės jausmo.

Mano pareiga buvo gauti pinigėlius. Į banką teko važiuoti sunkvežimiu su Bronovu, kuris važiuodavo šimtą kilometrų į Šelo miltų duonos kepyklai. Pavasarį jodavom su senuku raiti paimti pinigėlių į banką. Iš Šelo pinigus parsigabenusi maiše, dalindavau kontoroj. O balandį ir gegužį plaukdavau upe šešiasdešimt kilometrų ir darbininkams išdalindavau, kiek priklausė. Plaukdavau upe pro Kolbos įtaką į Maną, ten prasidėdavo mūsų piketai. Tai namukai, pastatyti visai ant Manos kranto, mažoje aikštelėje, šalia aukštų kalnų. Piketai

buvo šeši. Paskutinis už Didžiojo Unguto. Tuose namukuose gyveno po šešis septynis vyrus, kurie lydėdavo plaukiančius rąstus. Svarbiausia, jie su ilgomis kaustytomis kartimis – *šestais* (rus. *уецм*) išrinkdavo susipynusius medžius.

Vienas piketas buvo pačiame Didžiam Ungute. Čia prasidėjo upės žemupys. Bet man ne galvoj buvo pasidomėti. Iš Irtyško į Didįjį Ungutą mane atplukdė savo laiveliu Kiulvija (estas), Irtyško piketėikas. Ir išleidęs Didžiam Ungute pasuko laiveliu vėl į Irtyšką. O aš atėjau į namuką Didžiam Ungute. Piketėikų namelyje nebuvo. Atėjo mergaitė ir pranešė man, kad mūsų visi šeši darbininkai išėjo į vestuves. Pasirodo, vienas iš piketėikų, susiradęs Didžiam Ungute panelę, šventė vestuves.

Šalia namuko pririštas prie baslio suposi jų laivelis ir dar jo dugne gulėjo *šestas*.

Atrišau virvę, įlipau laivelin ir išplaukiau į paskutinį piketą. Praplaukiau upėje kiurksančius du didelius akmenis, storus stulpus – ir pirmyn.

Septynis kilometrus greit praplaukiau. Upė buvo pilna vandens. Srovė stipri, mat prasidėjęs žemupys. Jau Ungute ji sustiprėjo.

Paskutinis piketas buvo dešinėje upės pusėje. O laivelį ir netankius rąstus vanduo nešė pačiu viduriu. Bandžiau kartimi irtis į dešinę. Neklausė laivas. Neklaužada plaukė paskui rąstus. Tapo nebevaldomas.

Ir nunešė. Namelis pasiliko stovėti paskutinėj žemumėlėj. Manos krantai darėsi aukštesni ir statesni, akmeniniai. Toliau matėsi visokie kalnai ir miškai.

Neramu. Jau sugrįžti pati kažin ar sugebėsiu.

Staiga pamačiau laivelį, kurį valdė trys mūsų piketėikai. Jie pamatė ir pažino mane. Suprato, koks pavojus.

Bandžiau *šestu* pristabdyti savo laivuką. Išgirdau jų balsą. Jie šaukė: *Сиди спокойно, вода опрокинет лодку, не выбе-реишься!* (Sėdėk ramiai, vanduo apvers valtį, nebeišsikapstysi!)

Padėjau savo *šestą* ir ramiai atsėdau ant skersinės lentytės. Laivelis klausė srovės, tik ne manęs.

Prisivijo mane gerieji vyrai. Nebarė. Vienas išsoko į mano laivą su virve. Pririšo už laivuko iškyšulio, ir visi artėjom prie dešinio kranto. Tiesiog rankomis jie kabinosi už kranto akmenų, kiti stūmėsi *šestu*, ir taip nelengvai sugrįžom į paskutinį piketą. Čia, krante, mūsų laukė brigadininkas ir dar keli vyrai.

Brigadininkas pasitiko. Padavė man ranką, padėjo išlipti į krantą. Garsiai barė: *Ну что, смельчак нашелся. Задумала одна поплавать. Куда? В Янусей? [Енусей]* (Na ką, atsirado, mat, drąsuolė. Sumanei viena pasiplaukioti. Kur? Į Jenisiejų?)

Pasibarė, sakė, kad būčiau pražuvus, jei nebūtų pamatė.

Tylėjau kaip naktis.

Arkabino per pečius ir paklausė: *А кушать хочешь?* (O valgyti nori?)

Žinoma, norėjau ir atsigeriti, ir valgyti.

Nusivedė į namuką mane, į savo brigadą. Ten stovėjo ant kryžiojų stalas ir ant rudo popieriaus gulėjo virtos didelės maralo kepenys. Kampuose švietė keturi blėkiniai bliūdeliai su meškos lašinių spurgučiais.

Pasisodino mane šalia. Pjovė peiliu po gabalą kepenų ir visus apdalino. Mirkėm į tą skanumėlį, į meškos taukus, ir

Palmyra Navickaitė tremtyje. Krasnojarsko kraštas, Mansko rajonas, Narvos kaimas. 1956–1957. Šeimos archyvas

visi valgėm. Pasišaipė piketėikai iš manęs, kad pati atplaukiau iš Didžiojo Unguto ir kad galėjau nuplaukti...

Padėkojau, kad išgelbėjo ir už skanūs pietus. Išdalinau pinigėlius ir atsiveikinau. Vienas brigadininkas neišleido. Ėjom krantais su Vaska. Ungute susiradau vestuvininikus ir jiems daviau pinigėlių – *pochmelui* (*нохмел* – liet. pagirios). Susiradau berniuką, kuris atvedė man arklį. Abu sėdom ir išjojom į Narvą – namo.

Arkliai eidami vis žiūrėjo į žemę. Jie bijojo gyvačių. Taip man aiškino berniukas. Ties Aleksejevka jų, gyvačių, buvo. Ir juodų, ir žalių raštuotų.

* * *

Sibiro žmonės pasikolioldavo baisiai, bet buvo *čysti* ir geros širdies.

Ir *не подохла в тайге*, ir nenuskendau, nes Ponas Dievas saugojo.

Palmyra NAVICKAITĖ

Užrašas kitoje nuotraukos pusėje:
„Vilei nuo Palmos. Vilnius, 1960 m.“
Irenos Geniušienės archyvas

